

TEK SATICILIK SÖZLEŞMESİNİN ÖĞRETİDE BENZER OLARAK BELİRTİLEN SÖZLEŞMELERDEN AYIRT EDİLMESİ

Ar. Gör. Salih Önder Yeşiltepe*

1. Giriş

Tek satıcılık sözleşmesi, Türk Hukukunda düzenlenmemiş olmakla beraber, ticari hayatın gerekleri doğrultusunda, sözleşme serbestisi ilkesi çerçevesinde ortaya çıkmış sui generis bir sözleşmedir.

Uygulamada, "Acentalık Sözleşmesi", "Bayilik Sözleşmesi", "Distribütörlük Sözleşmesi", "Komisyon Sözleşmesi" ve benzeri isimler altında çok sayıda sözleşmenin yapıldığı, ancak sözleşme şartları incelendiğinde, taraflar arasında akdedilmiş olan sözleşmenin esasen tek satıcılık sözleşmesi niteliğinde olduğuna sıkça rastlanmaktadır. Tek satıcılık sözleşmesinin, nitelik itibarıyla kendisine benzeyen sözleşmelerden ayırt edilmesi, sözleşmeye uygulanacak olan hükümlerin tespiti açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple çalışmamızda, Tek satıcılık sözleşmesi tanımlanarak, öğretilerde benzer olarak belirtilen sözleşmelerden ayırt edilmesi üzerinde durulacaktır.

2. Tek Satıcılık Sözleşmesinin Tanımı

Tek satıcılık sözleşmesi, kanunlarla düzenlenmemiş, uygulamanın ihtiyaçları doğrultusunda, hukuk düzeninin sınırları içerisinde, sözleşme özgürlüğü prensibi çerçevesinde ortaya çıkmış olan bir sözleşme tipidir.

Bu sebeple Türk Hukuku'nda tek satıcılık sözleşmesinin yasal bir tanımını bulmak mümkün değildir. Her ne kadar 1994 tarihli, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesinin 2.fıkrasının (e)

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı

bendinde “münhasır bayilik hariç olmak üzere ...” ibaresi kullanılmak suretiyle tek satıcılık sözleşmesinden bahsedilmiş ise de bu kanunda dahi tek satıcılık sözleşmesinin tanımı verilmiş değildir.

Tek satıcılık sözleşmesinin kanuni bir düzenlemesinin bulunmaması, bu sözleşme tipinin doktrince tanımlanmasını zorunlu kılmıştır.

Doktrinde yapılan bir tanıma göre;

“TEK SATICILIK SÖZLEŞMESİ, yapımcı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki, bununla yapımcı, mamullerinin tamamını veya bir kısmını belirli bir coğrafi bölgede inhisari olarak satmak üzere sadece tek satıcıya göndermeyi, buna karşılık tek satıcı da, sözleşme konusu malları kendi adına ve kendi hesabına satarak bu malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunmak yükümlülüğünü üstlenir.”¹

Bir diğer tanıma göre ise;

“Tek yetkili satıcı, kendisine bırakılan bölgede, tekel halinde müvekkili firmanın mamullerini devamlı olarak kendi nam ve hesabına satar ve pazarlar. Tek yetkili satıcı bağımsız tacir yardımcısıdır”².

Bir diğer tanım ise şu şekilde yapılmaktadır;

“Tek satıcılık sözleşmesi, yapımcı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen çerçeve içerisinde öyle bir sözleşmedir ki, bununla yapımcı, mamullerinin tamamını veya bir kısmını, belirli bir bölgede tekele sahip olarak satmak üzere, tek satıcıya bedeli karşılığında göndermeyi, buna

¹ İŞGÜZAR,Hasan, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989, s. 14; ASLAN , İ. Yılmaz, Rekabet Hukuku, Bursa 2001, Genişletilmiş 2. Basım, s. 164; KAYIHAN, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, İstanbul 1999, 1. Bası, s.50-51; İNAN, T. Nurkut, Tek satıcılık Sözleşmesi ve Üçüncü Kişiler, Batider, C. XVII, S.2'den Ayrı Bası, İstanbul 1993, s.57; TEKİL,Fahiman, Ticari İşletme Hukuku, İstanbul 1997, s.210.

² POROY,Reha/YASAMAN,Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, Güncelleştirilmiş 7. Bası, İstanbul 1995, s.173.

karşılık tek satıcı da sözleşme konusu malları, kendi adına ve hesabına satarak bu malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunmayı üstlenir.”³

Başka bir tanıma göre ise tek satıcılık sözleşmesi;

“Bir kimsenin (tek satıcının), yapımıcının ürünlerini belirli bir bölgede rakipsiz (tekel) olarak pazarlaması (distribütörlük) konusunda yapılan anlaşmadır. Yapımcı, ürünlerini düzenli biçimde, parti parti satıcıya yollayacak, satıcı da devralıp karşılığını ödediği bu ürünleri kendi adına ve hesabına satarak, bu ürünlerin sürümünü arttırmak için etkinlikte bulunacaktır.”⁴

Bize göre; tek satıcılık sözleşmesi, yapımcı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen, çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki, bununla yapımcı mamullerinin tamamını veya bir kısmını belirli bir bölgede tekel hakkına sahip olarak satmak üzere, tek satıcıya bedeli karşılığında düzenli olarak göndermeyi, buna karşılık tek satıcı da sözleşme konusu malları, kendi adına ve hesabına satarak bu malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunmayı üstlenir.

3. Tek Satıcılık Sözleşmesinin Benzeri Sözleşmelerden Ayırt Edilmesi

3.1. Satım Sözleşmesi

Satım sözleşmesi, hukukumuzda, karşılıklı borç doğuran (sinallagmatik) bir sözleşmedir. TBK.m.182/I hükmünde de belirtildiği üzere, bu sözleşme ile satıcı, satılan malı, alıcının borçlanmış olduğu semen mukabilinde alıcıya teslim ve mülkiyeti geçirme borcu altına girer. Kısaca satım sözleşmesini, bir eşyanın para karşılığında değiştirilmesi olarak tanım-

³ YAVUZ,Cevdet, Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), Yenilenmiş 2. Baskı, İstanbul 2001, s.14-15; TEOMAN,Ömer, Tek Satıcılık Hakkının Üçüncü Kişiler Tarafından İhlali Durumunda Haksız Rekabete İlişkin Kuralların Uygulanma Olanığı, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu X, Ankara 1993,s.36 TANDOĞAN, Haluk, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Batider, C.XI, S. 4, İstanbul 1982, s. 1; TANDOĞAN, Haluk, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C.I/1, Ankara 1984, s.26-27.

⁴ HATEMİ,Hüseyin/SEROZAN,Rona/ARPACI,Apdülkadir, Borçlar Hukuku Özel Bölüm, İstanbul 1992, s. 55.

lamak mümkündür. Bu tanımdan, bu sözleşmenin; satılan, satım parası ve satılan ile satım parasının birbiriyle değiştirilmesi üzerine anlaşma şeklinde belirlenmesi mümkün olan unsurlardan meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Tek satıcılık sözleşmesi, yapımcının, tek satıcıya bir takım malları teslim etmeyi, tek satıcının da bu malların bedelini ödemeyi yüklenmesi bakımından satım sözleşmesine özgü bazı unsurları içermektedir. Ancak tek satıcılık sözleşmesinin unsurları göz önüne alındığında, bu sözleşmenin satım sözleşmesine oranla daha geniş ve daha farklı unsurları da içerdiği görülmektedir.

Yapımcının sözleşmeye konu olan malları tek satıcıya ayrılan bölgede başkalarına satmamayı ve tek satıcıyı desteklemeyi, buna karşılık tek satıcının da malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunmayı üstlenmesi, ani edimli bir borç ilişkisi doğuran satım sözleşmesinde bulunmayan sürekli edimleri gerektirecektir. Çerçeve sözleşme ile sınırları belirlenen bu sürekli edimlerin satım sözleşmesi ile örtüşmediği ortadadır.

Çerçeve sözleşme içerisinde yer alan münferit satım işlemlerine, TBK ile düzenlenmiş olan satım sözleşmesine ilişkin hükümler uygulanacaktır. Bu sebeple, münferit satım sözleşmelerine ilişkin olarak satıcının ve alıcının temerrüdüne ilişkin hükümlerin, ayıba karşı tekeffüle ilişkin hükümlerin ve ifaya ilişkin hükümlerin uygulanacağına bir tereddüt yoktur. Ancak bu hükümler, yalnızca çerçeve sözleşmenin içerisinde yer alan, taraflar arasındaki münferit satım işlemlerinde uygulama alanı bulacak, buna karşılık sürekli edimler içeren çerçeve sözleşmenin kurulması, ifası ve sona ermesi aşamalarında uygulama alanı bulamayacaktır. Özellikle satım sözleşmesinde öngörülmuş olan geriye etkili feshi (dönmeyi) düzenleyen TBK.m.205 vd. maddelerinin tek satıcılık sözleşmesinden doğan sürekli borç ilişkisinin sona erdirilmesinde uygulanması mümkün değildir⁵.

Tek satıcılık sözleşmesini, satım sözleşmesinin bir türü olan “arda teslimli satım akdi” ile de karıştırmamak gerekir.

⁵ Aynı görüş için bkz TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.7; İŞGÜZAR, s.38.

Ard arda teslimli satım akdini diğer satım akitlerinden ayırmaya yarayacak başlıca kıstasın satılan şeyin satıcı tarafından bir defada teslim edilmeyip, birbirini takip eden vadelerde teslim edilebilmesi olduğunu belirten ARSLANLI, buna karşılık alıcının da bedeli teslimlere göre ödemesinin kararlaştırılabileceğini belirtmektedir⁶.

KUNTALP⁷, ard arda teslimli satım akdinin tarifini şöyle vermektedir: “ard arda teslimli satım akti satıcının satılan şeyi ard arda teslim edeceğinin, buna karşılık alıcının bedeli tek bir defada veya satıcının teslimlerine uygun olarak ard arda ödeyeceğinin kararlaştırıldığı bir satım nev'idir”.

Doktrinde hakim olan fikre göre, ard arda teslimli satımda ard arda ifaya rağmen ortada tek bir satım akdi bulunmaktadır⁸. Oysa tek satıcılık sözleşmesinde çerçeve sözleşmenin sınırları içerisinde yapılan birbirinden bağımsız, münferit satım sözleşmeleri söz konusudur. Yine tek satış hakkı, sürümü arttırma borcu gibi tek satıcılık sözleşmesine özellik kazandıran hususlar da ard arda teslimli satım akdine tamamen yabancı unsurlardır.

Bu sebeplerle, tek satıcılık sözleşmesinin önemli unsurlarını kaybetmeden satım sözleşmesine indirgenmesi mümkün olmadığı gibi, bu sözleşmeye ilişkin temel unsurların göz önüne alınmaksızın satım sözleşmesinin bir alt ayırımı olduğunu söylemek de doğru değildir.

3.2 Acentalık Sözleşmesi

Tek satıcılık sözleşmesi, acentalık sözleşmesi ile ekonomik işlevleri, süreklilikleri ve acentanın da tek satıcının da bağımsız tacir yardımcıları olmaları bakımından büyük benzerlik taşımaktadırlar. Ancak tek satıcılığa benzeyen ve yaygın bir şekilde uygulaması bulunan acentalık sözleşmesinde

⁶ ARSLANLI, Halil, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, 3. Bası, İstanbul 1960, s.64.

⁷ KUNTALP, Erden, Ard Arda Teslimli Satım Akdi, Ankara 1968, s. 7.

⁸ KUNTALP, s. 21 vd.; FEYZİOĞLU, Feyzi N., Borçlar Hukuku İkinci Kısım, Aktin Muhtelif Nevileri (Özel Borç İlişkileri) C.I, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Bası, İstanbul 1980, s.146; ARSLANLI, s.65; GÖKTÜRK, Hüseyin Avni, Borçlar Hukuku, İkinci Kısım: Aktin Muhtelif Nevileri, Ankara 1951, s.384.

acenta, müvekkili namına işlem yaparken tek satıcı kendi nam ve hesabına işlem yapmaktadır.

TTK.m.116/I acentanın tanımını vermekle birlikte acentalık sözleşmesinin tanımını yapmamıştır. Bu maddeye göre: *“Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tabi bir sıfatı olmaksızın, bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette bir ticari işletmeyi ilgilendiren akıtlarda aracılık etmeyi veya bunları o işletme adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir.”*

Bu madde ile yapılan tanımda acentanın aracılık faaliyetini “o işletme adına” yapacağı belirtilmiştir. Oysa, akit yapma yetkisine sahip olan bir acenta, bu akdi işletme adına değil işletmenin sahibi olan tacir adına yapar. Bu sebeple maddede sözü geçen işletme adına akit yapma ibaresi, tacir adına akit yapma olarak algılanmalıdır⁹.

Kanun tarafından yapılmış olan bu tanımlama dikkate alındığında acenteliğin unsurlarının şu şekilde belirlenmesi mümkündür¹⁰:

1. Ticari işletme sahibine tabi olmama
2. Acentalık ilişkisinin bir sözleşmeye dayanması
3. Faaliyetlerinin konusunun ticari bir işletmeyi ilgilendiren akidlerin yapılması veya bu akidlerin yapılmasına aracılık yapılması olması
4. Acentanın belirli bir yer veya bölge içinde faaliyet göstermesi
5. İşlerini daimi surette yürütmesi (süreklilik)
6. Meslek edinme

⁹ KAYIHAN, s.11.

¹⁰ KAYIHAN, s. 12 vd.; KARAYALÇIN, Ticaret Hukuku Dersleri, C.I, Giriş, Ticari İşletme, Ankara 1968 s.515 vd.; İŞGÜZAR, s.39; KINACIOĞLU, Naci, Acenta ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara 1963, s.10 vd.; ARKAN, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, Ankara 1999, s. 186-189; BAŞTUĞ, İrfan/ERDEM,ERCÜMENT, Ticari İşletme Hukuku, Ankara 1993, s.166,167; BERZEK, Ayşe Nur, Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, C.I, İstanbul 1995, s.160,161.

Acentelik sözleşmesinin ise, acenta sıfatını haiz bir kimsenin iş gördüren ile yaptığı bir nevi iş görme mukavelesi olarak tanımlanması mümkündür¹¹.

TTK.m.116/I hükmü ile iki tip acentanın düzenlendiğini görmekteyiz. Bunlar aracı acente ile tacir adına sözleşme yapma yetkisine sahip acentadır. Aracı acenta ile tek satıcılık sözleşmesinin ayırt edilmesinde herhangi bir zorluk çıkmamaktadır. Zira bu iki sözleşme tipi birbirlerine mahiyetleri icabı çok fazla benzerlik göstermemektedirler. Aracı acente, ticari işletmeyi ilgilendiren işleri tacir adına yapmamakta sadece bu sözleşmelerin kurulmasında müvekkili olan tacire aracılık etmektedir.

Sözleşme yapma yetkisine sahip olan acente ile tek satıcının ayırt edilmesinde acentanın sözleşmeleri müvekkili hesabına yaparken tek satıcının kendi nam ve hesabına sözleşme yapıyor olması ayırt edici önemli bir nokta olarak belirlenebilir.

Yapımcıdan aldığı malları, kendisine bırakılmış olan bölgede kendi adına tekrar satan tek satıcı, üçüncü kişilere karşı bağımsız bir satıcı olarak hareket etmektedir. Üçüncü kişilerle girmiş olduğu ticari ilişkilerden doğan sorumluluk da yine tek satıcının üzerinde doğmaktadır. Yani bu sözleşmelerin tüm rizikolarına, tek satıcı kendisi katlanacaktır. Oysa acenta, üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmelerde, müvekkili tacirin temsilcisi sıfatıyla hareket etmekte ve bu sözleşmelerden doğan sorumluluk da müvekkili olan tacire ait olmaktadır. Dolayısıyla acentanın giriştiği işlemlerde, riziko acenta üzerinde değil, müvekkili olan tacirin üzerinde doğmaktadır.

İki sözleşme tipine bir başka açıdan bakıldığında ise acentanın yaptığı işin karşılığı olarak müvekkilinden belirli bir miktar ücret aldığı ve gelirini bu ücretlerin oluşturduğu görülür. Buna karşılık tek satıcının gelirini, yapımcıdan aldığı malın alım fiyatı ile satım fiyatı arasındaki fark, yani elde ettiği kârlar teşkil etmektedir.

Gerek acenta gerekse tek satıcı birer bağımsız tacir yardımcısı statüsünde iseler de tek satıcılıktaki bağımsızlık unsuru, acentanın bağımsızlığın-

¹¹ KARAYALÇIN, s.515.

dan kapsam ve nitelik itibariyle daha geniştir. Acentanın kabz ve sözleşme yapma yetkilerini sınırlayan TTK.m. 120 ve 121 hükümleri ile, müvekkilinden talimat alma ve haber verme borçlarını düzenleyen TTK.m.124 hükmü de bu hususu doğrular niteliktedir.

İki sözleşme tipinde de belirli bir bölgede tekel hakkından bahsedilmektedir. Böylece gerek sözleşme yapan acenta gerekse tek satıcı, tacirin mallarını belirli bir bölgede tek başına pazarlayacak ve tacirin ürettiği mal veya hizmetlerin sürümünü arttırmaya yönelik faaliyet göstereceklerdir. Ancak tekel hakkı, acentalık sözleşmesi için zorunlu bir unsur değildir. Bu hakkın, acentanın muvafakati ile kaldırılabilmesi mümkündür. Dolayısıyla bu hak, acentalık sözleşmesine özelliğini vermez. Oysa belirli bir bölgede tek satıcıya tanınan tekel hakkının anlaşma ortadan kaldırılması mümkün değildir. Zira tekel hakkı, bu sözleşmenin zorunlu unsurlarından birini teşkil etmektedir.

Tek satıcının, yapımıcının mallarının sürümünün arttırılmasına yönelik faaliyeti, acentalık sözleşmesinde de önemli bir sözleşme yükümlülüğü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yükümlülük, acentanın, müvekkilinin işlerini, onun menfaatleri doğrultusunda özenle yürütmesi yükümlülüğü içinde yer almakta, acentalık sözleşmesinin bir özelliğini oluşturmamaktadır¹².

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Yapımcıdan satın aldığı ürünleri, kendisine bırakılan bölgede tekel hakkına sahip olarak satan ve daima kendi ad ve hesabına faaliyet gösteren, faaliyetlerinin bütün rizikolarına kendisi katlanan tek satıcı, tacir açısından acenta ile aynı ekonomik rolü üstlenmiş olsa bile, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, tek satıcılık sözleşmesinin acentalık sözleşmesi veya acentalık sözleşmesinin özel bir şekli veya bir alt ayrımı olarak nitelendirilmesi mümkün değildir¹³. Acentalık sözleşmesinin niteliği gereği, acentanın müvekkilinin emir ve talimatlarına

¹² Bkz. İŞGÜZAR, s.41, dn 9 ve 10'da yer alan yazarlar.

¹³ ARKAN, s. 190-191; KAYIHAN, s. 51-52; İŞGÜZAR, s.38 vd.; TEKİL, s.210.

uygun olarak çalışması zorunludur. Acenta ile müvekkili arasındaki ilişki, tek satıcılık sözleşmesine göre çok daha sıklıdır.¹⁴

3.3 Komisyon Sözleşmesi

Tacirin bir diğer bağımsız yardımcısı da, komisyon sözleşmesi ile kendisine dolaylı temsil yetkisi verilen komisyoncudur. Komisyonculuğa ilişkin olarak TBK, 416-429 maddeleri ile alım-satım komisyonculuğunu ayrıntılı şekilde düzenlemiş, diğer işlere ilişkin komisyonculuğu ise alım-satım komisyonculuğuna ilişkin hükümlere göndermede bulunmak suretiyle düzenlemiştir.

TBK'nun 416. maddesinde yapılan tanıma göre alım-satım komisyoncusu; "...ücret mukabilinde kendi namına ve müvekkili hesabına kıymetli evrak ve menkul eşya alım satımını deruhte eden kimsedir."

Kanun'da verilmiş olan bu tanımdan hareketle, komisyon sözleşmesinin unsurlarını şu şekilde belirlemek mümkündür¹⁵ :

1. Komisyoncu, kendi adına müvekkili hesabına hukuki işlem yapar.
2. Komisyon sözleşmesinin konusu esas itibariyle kıymetli evrak ve menkul eşya alım-satımıdır.
3. Komisyoncu ile müvekkili arasındaki ilişki kural olarak sürekli değildir ve müvekkil komisyoncuya tek bir sözleşmenin yapılması için yetki verir.

4. Komisyoncu ücret karşılığında faaliyet gösterir.

Komisyon sözleşmesinin bu unsurları dikkate alındığında, tek satıcılık sözleşmesinin komisyon sözleşmesinden oldukça farklı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

¹⁴ ASLAN, s.50.

¹⁵ ARKAN, s.213-214.

Komisyon sözleşmesi de tek satıcılık gibi başkasının mallarının satılmasına yönelik bir sözleşmedir; ancak komisyoncu kendi adına müvekkili hesabına hareket etmekte ve bu sebeple tacirin dolaylı temsil yetkisine sahip yardımcısı olmaktadır. Tek satıcı ise kendi ad ve hesabına hareket etmekte, ticari faaliyetlerinde yapımıcının temsilcisi sıfatını hiçbir zaman kullanmamaktadır.

Tek satıcılık sözleşmesinin sürekli borç ilişkisi doğurmasına karşılık, komisyon sözleşmesi sürekli borç ilişkisi doğurmamakta, komisyoncuya tek bir sözleşmenin yapılması için yetki vermektedir.

Tek satıcı yapımıcıdan satın aldığı malların maliki konumundadır, komisyoncu ise kendisine bırakılan malların mülkiyetini kazanmaz¹⁶.

Komisyoncu müvekkili hesabına faaliyet göstermesi karşılığında ücrete hak kazanır. Bu ücret, genelde, alım veya satım bedelinin belirli bir yüzdesidir¹⁷. Tek satıcı ise yaptığı işin karşılığında yapımıcıdan herhangi bir ücret almaz.

Komisyoncu, müvekkili ile yapmış olduğu bir iç anlaşmaya dayalı olarak üçüncü kişilerle alım-satım ilişkisine girdiğinden ve bu ilişkiden doğacak olan kâr ve zarar müvekkile ait olacağından, bu iç anlaşmaya ve müvekkilin vereceği talimatlara uymakla yükümlüdür¹⁸. TBK.m.419 hükmü uyarınca, özellikle malı müvekkilinin belirlediği bedelden daha düşük bir bedelle satan komisyoncu, aradaki farkı tazmin etmek durumunda kalacak ve hatta kusuru sebebiyle müvekkiline vermiş olduğu zararlardan da sorumlu tutulacaktır. Tek satıcının ise yapımıcıdan bu denli talimatlar alması söz konusu değildir. Tek satıcı, yapımıcıdan almış olduğu malların satım fiyatını serbestçe belirler. Bu konuda yapımıcının herhangi bir müdahalede bulunması mümkün değildir.

¹⁶ TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.10.

¹⁷ ARKAN, s.215.

¹⁸ DOMANİÇ, Hayri, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Genişletilmiş Dördüncü Bası, İstanbul 1988, s.341.

Ayrıca komisyon sözleşmesinde komisyoncuya tanınmış bir tekel hakkından bahsedilemeyeceği gibi, komisyoncunun sürümü arttırmak gibi bir faaliyette bulunma borcu da söz konusu değildir.

Yukarıda açıklanmış olan sebeplerden ötürü, tek satıcılık sözleşmesinin komisyon sözleşmesi olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

3.4 İstisna Sözleşmesi

İstisna sözleşmesi TBK.m. 355'te şu şekilde tanımlanmıştır; "istisna bir akittir ki onunla bir taraf (müteahhit), diğer tarafın (iş sahibi) vermeyi taahhüt eylediği semen mukabilinde bir şey imalini iltizam eder".

TBK.'nun vermiş olduğu bu tanımından hareket ederek, istisna sözleşmesinin unsurlarını şu şekilde tespit etmek mümkündür¹⁹:

1. Bir eser meydana getirmek
2. Eser meydana getirmeye karşılık ücret ödenmesi veya ücret ödemenin vaad edilmesi
3. İstisna sözleşmesinin tarafları arasında anlaşma

İstisna sözleşmesi bir iş görme borcu doğuran sözleşmedir. Ancak bu sözleşmenin konusu açısından önemli olan, çalışma değil bu çalışma sonunda ortaya çıkan ve objektif olarak gözlemlenebilen sonuçtur.²⁰

Bir sonucun ortaya konması (eserin vücuda getirilmesi) borcunu içeren eser sözleşmesinde, eserin meydana getirilmesi aşamasında, sürekli borç ilişkilerine benzer bir durum ortaya çıkmakta ise de sözleşmenin ifa aşaması olan eserin iş sahibine teslimi, ani edimli bir borç ilişkisi niteliğini göstermektedir²¹.

Tek satıcılık sözleşmesine bakıldığında ise, tek satıcının yüklendiği sürümü arttırma borcunun, sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olduğu

¹⁹ YAVUZ, Borçlar Hukuku Özel, s.449 vd..

²⁰ YAVUZ, Borçlar Hukuku Özel, s.449.

²¹ TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.12.

görülür. Bu sözleşme ile tek satıcı, sürümü arttırma gibi belirli bir yönde faaliyette bulunmayı taahhüt etmektedir. Ancak bu borcun yerine getirilmiş sayılması için, tek satıcının başarıya ulaşmış olması şart değildir²². Zira tek satıcının üstlenmiş olduğu borç, bir sonuç borcu değildir. Bu sebeple, tek satıcılık sözleşmesi ile istisna sözleşmesi arasında bir benzerlik bulunmamaktadır.

İstisna sözleşmesinin unsurlarına bakıldığında, müteahhidin sözleşme ile kararlaştırılmış olan eserin meydana getirilmesini, iş sahibinden alacağı ücret karşılığında üstlenmiş olduğu görülmektedir. Oysa tek satıcılık sözleşmesinde, tek satıcının, yapımcıdan herhangi bir ücret talep etmesi söz konusu değildir. Tek satıcı, yapımcıdan satın aldığı malı üzerine fark koyarak satmakta ve bu yolla kazanç elde etmektedir. Tek satıcılık sözleşmesinin sürekliliğinin, çerçeve sözleşmede belirlenmiş olan satış kotalarının tutturulmuş olmasına bağlanması mümkündür. Ancak bu halde dahi, tek satıcının elde edeceği kazancın ücret olarak nitelendirilmesi söz konusu olmayacaktır.

Tek satıcılık sözleşmesinin zorunlu unsurlarından birisi olan tek satış hakkının ise istisna sözleşmesinin unsurları arasında yer alabilmesi söz konusu değildir. Zira eseri meydana getiren müteahhit, bu eserini üçüncü kişilere satmamakta, doğrudan, aldığı ücret karşılığında iş sahibine teslim etmektedir. Keza, müteahhidin, iş sahibinden belirli bir bölge içerisindeki işlerini sadece kendisine sipariş vermesini talep etmek gibi kanundan doğan bir hakkı da bulunmamaktadır.²³ Her ne kadar sözleşme özgürlüğü prensibi çerçevesinde müteahhit ile iş sahibinin bu yönde anlaşmaları mümkün görünmekte ise de tek satıcılık sözleşmesinden farklı olarak, sözleşmeye konulacak olan tekel hakkının istisna sözleşmesinin zorunlu bir unsuru olmadığı açıktır.

Bu sebeplerle tek satıcılık sözleşmesinin, istisna sözleşmesi ile benzerlik göstermediğini söylemek mümkündür.

²² İŞGÜZAR, s.42.

²³ TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.12.

3.5 Satış İçin Tevdi Sözleşmesi

“Satış için bırakma sözleşmesi, bir tarafın (satış için bırakan) fiyatı tesbit ederek bir malı kendi adına ve hesabına satması için diğer tarafa (satış için alan) bırakması, diğer tarafın (satış için alan) belli bir süre içinde bırakılan malı ya iade etme veya fiyatını ödeme borcunu taahhüt etmesidir.²⁴”

Sadece taşınır mallar için akdedilmesi mümkün olan ve bırakılan malın mülkiyetinin geçirilmesini konu edinen bu sözleşme, temlik borcu doğuran sözleşme türlerinden birisidir²⁵.

Satış için tevdi sözleşmesinde, satış için bırakanın, bırakılan şeyin zilyedliğini geçirme ve mülkiyetini geçirme borçlarına karşılık satış için bırakılan taraf, şeyi geri vermek veya kararlaştırılan bedeli ödemek şeklinde seçimlik bir borç altına girmektedir²⁶. TBK.m.71 hükmü uyarınca seçim hakkı borçluya ait olduğundan, burada seçim yapma yetkisi satış için bırakılan taraf ait olacaktır.

Satış için tevdi sözleşmesi ile tek satıcılık sözleşmesi karşılaştırıldığında, satış için alanın, kendisine bırakılan menkul malı kendi ad ve hesabına satması, tek satıcının üreticiden aldığı menkul malları kendi ad ve hesabına satması noktasında bir benzerlik teşkil etmektedir. Yine her iki sözleşmenin de kanunda düzenlenmemiş bulunması bir benzerlik göstermektedir.

Ancak sürekli bir borç ilişkisi doğuran tek satıcılık sözleşmesinde tek satıcı, yapımcıdan aldığı malların mülkiyetini kesin olarak kazanmakta ve malın satış için bırakıldığı kimse gibi, dilerse malı yapımcıya iade etmek gibi bir seçimlik hakka sahip bulunmamaktadır. Zaten tek satıcı, satılmamış olsa dahi, yapımcıdan almış olduğu malların maliki durumundadır. Bu sebeple satamadığı malların tüm rizikolarına da kendisi katlanır.

Yine, satış için tevdi sözleşmesinde, eğer mal üçüncü kişiye satılmıyorsa, belirlenmiş bir süre sonra teslim edilecekse, malın mülkiyeti, satım söz-

²⁴ CAVIN, P, Vente-Echange-Donation, in Traité Droit prive suisse, vol. VII. T. I/1, Fribourg 1978, s. 169. Naklen YAVUZ, Borçlar Özel Hükümler, s.27.

²⁵ TANDOĞAN, C. I/1, s.19.

²⁶ TEOMAN, Nebiye, Satım İçin Bırakma Sözleşmesi, (Konsinye Satım), Tez, İstanbul 1989 s.39,40; FEYZİOĞLU, s.48.

leşmesi yapıłana dek tevdi edende kalmakta ve ancak bırakılan kimse malın satımı için sözleşmeyi akdettiği anda mülkiyet kendisine geçmektedir. Mal, satın alan üçüncü kişiye teslim edildiğinde ise mülkiyet satın alana geçmektedir. Buna karşılık malın satılması ile teslim edilmesi aynı anda yapılmakta ise, satış için alan, malın mülkiyetini hiçbir şekilde kazanmamakta, mülkiyet doğrudan doğruya satın alana geçmektedir²⁷.

Tek satıcılık sözleşmesinde ise tek satıcı, malları yapımcıdan satın almakta ve bu surette malların mülkiyetini doğrudan iktisap etmektedir. Tek satıcının mülkiyeti iktisap edebilmesi için, satış için tevdi sözleşmesinde olduğu gibi malları satmış olması gerekmemektedir. Ayrıca tek satıcılık sözleşmesinde, tek satıcı tarafından satılan malların mülkiyetinin, tek satıcıya geçmesizin doğrudan satın alan üçüncü kişiye geçmesi gibi bir olasılık da söz konusu değildir.

İki sözleşmeyi ayıran bir diğer önemli unsur ise, tek satıcının sahip olduğu inhisar (tek satış) hakkıdır. Zira satış için bırakma sözleşmesinin unsurları arasında tek satış hakkı bulunmamaktadır.

Satış için bırakma sözleşmesinde satış için alanın sürümü artırma faaliyetinde bulunma yükümlülüğünün olmadığı, bunun yanında satış için bırakandan devamlı olarak kendisine satış için mal bırakmasını talep etme hakkının da bulunmadığı dikkate alındığında, tek satıcılık sözleşmesi ile satış için bırakma sözleşmesinin birbirinden farklı sözleşmeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durum, yapımcının bazı tek satıcılık sözleşmelerinde bir kısım mamullerini tek satıcıya satış için bırakma biçiminde yollamasına engel teşkil etmemektedir²⁸. Yapımcının bir kısım mamullerini tek satıcıya satış için bırakma biçiminde yollayabileceğine ilişkin bir hükmün çerçeve sözleşmede belirtilmesi halinde, satış için bırakma sözleşmesi, sui generis bir yapıya sahip olan tek satıcılık sözleşmesinin bir parçasını oluşturacaktır. Çerçeve sözleşmede bu yönde bir hüküm bulunmayan hallerde ise, taraflar arasında aynı anda tek satıcılık sözleşmesinin ve satım için bırakma sözleş-

²⁷ TANDOĞAN, Borçlar Hukuku Özel, C. I, s. 24.

²⁸ TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.11.

mesinin varlığından bahsedilecek ve her iki sözleşmenin geçerlilik şartları birbirinden bağımsız olarak değerlendirilecektir.

3.6 Adi Ortaklık

Adi ortaklık Türk Borçlar Kanunu'nun 520 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre adi ortaklık; müşterek bir amaca ulaşabilmek için, kişisellik öğelerine göre şekillenmiş, ortaklık haklarının ve yapısının, sermayeye bağlı olarak değil, ortakların kişiliklerine bağlı bir şekilde biçimlendiği; ortakların ortaklık borçlarından bütün mal varlıklarıyla, birinci derecede ve müteselsilen sorumlu olduğu; her türlü iktisadi ve gayri iktisadi konu için herhangi bir şekle bağlı olmaksızın kurulabilen; bir ticari işletme işletmesi zorunlu olmayan, tüzel kişiliği bulunmayan bir ortaklıktır²⁹.

Adi şirketler, iki veya daha fazla kimsenin menfaat ve kâr elde etmek amacıyla işbirliği yapmaları sonucunda meydana gelen bir hukuki ilişki ve işlemdir. Ortaklığın meydana gelmesi için, ortakların bütün mesailerini ve diğer sermayelerini işbirliğine yönlendirmeleri zorunlu değildir. Bir kısım emek ve sermayelerini müşterek bir maksatla bir araya getirmeleri gerekli ve yeterlidir³⁰.

İlk bakışta, tek satıcının pazarlama faaliyetleri ile ürünün sürümünü arttırmak için çalışması, bu çalışma sonucunda artan sürüm sayesinde tek satıcının da yapımının da gelir miktarlarını arttırması sebebiyle, tek satıcılık sözleşmesinde de adi ortaklık sözleşmesinde olduğu gibi, sözleşme taraflarının müşterek bir gayeye erişmek için mal ve emeklerini birleştirdiği düşüncesi uyanmaktadır. Ancak, tek satıcılık sözleşmesinde, kâr elde edip dağıtmak şeklinde bir "müşterek gaye"den bahsetmek mümkün değildir. Zira tek satıcılık sözleşmesinde sözleşme tarafları, birlikte kâr oranını arttırarak bu kârı paylaşmak gayesinde değillerdir. Tek satıcı ve yapımcı birbirlerinden

²⁹ POROY, Reha/TEKİNALP, Ünal/ÇAMOĞLU, Ersin, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İstanbul 1997, s.42; TEKİL, Fahiman, Adi, Kollektif ve Komandit Şirketler Hukuku, İstanbul 1996, s.43.

³⁰ DOMANIÇ, Hayri, Adi-Kollektif ve Komandit Şirketler, Genişletilmiş Dördüncü Bası, İstanbul 1988, s.71.

bağımsız olarak kendi işletmelerini işletmekte ve faaliyetlerinin sonucunda doğacak olan kâr ve rizikoları da yine ayrı ayrı üstlenmektedirler.

Sözleşme taraflarının sorumluluklarına bakıldığında ise tek satıcılık sözleşmesinde, tek satıcı ile yapımıcının karşı karşıya yer aldıkları, yani her ikisinin birlikte, diğer üçüncü şahıslara karşı doğrudan doğruya, sınırsız ve müteselsilen sorumlu olmadıkları görülmektedir. Adi şirketlerde ise ortaklar, TBK.m.523 hükmü uyarınca, şirket zararından doğrudan doğruya sorumludurlar. Zira adi şirketlerde, temsilcinin yaptığı işlemlerle hak ve borç doğrudan doğruya ortaklara ait olmakta ve yine bütün ortaklar, üçüncü şahıslara karşı müteselsilen sorumlu bulunmaktadır³¹.

Dolayısıyla tek satıcılık sözleşmesi, tarafların aynı amaca yönelik edimler yaptıkları bir ortaklık sözleşmesi olarak değil, edimlerin değiş tokuşunu öngören, tam olarak karşılıklı borç yükleyen bir sözleşme olarak karşımıza çıkmaktadır³².

İki sözleşme tipinin, rekabet etmeme yükümlülüğü açısından karşılaştırılması da mümkündür. Adi şirket ortaklarının rekabetten kaçınma yükümlülüğü, TBK.m. 526’da düzenlenmiştir. Buna göre; “*Şeriklerden hiç biri, kendi hesabına şirketin gayesine muhalif ve muzır işler yapamaz.*”. Bu hükmün amacı, şirket işlerini daima kontrol ve denetleme imkanına sahip olan adi şirket ortaklarının, şirketin iş sınırlarını suistimal etmelerini önlemektir. Bu sebeple ortakların, yasak muameleleri kendi namlarına yapmaları mümkün olmadığı gibi, gizli bir şekilde üçüncü bir şahıs aracılığıyla yapmaları da mümkün değildir. Zira, TBK.m. 526 hükmünden açıkça anlaşılmasa da, “*şirketin gayesine muhalif ve muzır işler*” ibaresi vekaleten yapılan işleri de kapsayıcı niteliktedir. Aksine davranış, tazminatı gerektireceği gibi, TTK.m. 187 ve 197 hükümlerine kıyasen böyle bir hareketin, şirketin feshine haklı sebep teşkil etmesi mümkündür³³.

³¹ DOMANIÇ, Adi-Kollektif ve Komandit Şirketler, s.76; Ayrıca bkz. TBK.m.527, 530, 533, 534.

³² TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.12.

³³ DOMANIÇ, Adi-Kollektif ve Komandit Şirketler, s.77.

Tek satıcılık sözleşmesinde ise, tek satıcının yapımcı ile rekabet yapmama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülük, yapımcının menfaatlerini koruma yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır. Buna göre tek satıcı, yapımcının markasını taşıyan sözleşmeye konu olan mallarla piyasada rekabet halinde bulunan başka firmaların markasını taşıyan malları, yapımcının izni olmaksızın satmaktan kaçınmak zorundadır. Çerçeve niteliğindeki sözleşmeyle tek satıcıya sözleşme konusu bölgede tek satış hakkı tanıyarak güçlü bir pazarlama ağı kurmayı hedefleyen ve reklam faaliyetleri ile diğer markalarla rekabet etmekte olan yapımcının, tek satıcıya rekabet etme izni verdiğinin düşünülmesi ise oldukça güçtür. Zira yapımcı, tek satıcının malların sürümünü yönündeki tüm çabasını, kendi ürünleri için sarf etmesini ve kendisinden daha fazla mal alınmasını haklı olarak beklemektedir. Aksi halin kabulü tek satıcılık sözleşmesini anlamsız hale getirecektir.

Rekabet etmeme yükümlülüğünün çerçeve sözleşmede açıkça belirtilmesi mümkündür. Ancak bu hususun sözleşmede belirtilmemiş olması, tek satıcının rekabet etme hakkına sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Zira bu yükümlülük, tek satıcının yapımcı menfaatlerini koruma yükümlülüğünün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır³⁴.

Tek satıcılık sözleşmesinin, adi ortaklık sözleşmesinde olduğu gibi, taraflar arasında sürekli ve iyi niyete dayalı bir işbirliğini gerektirdiğinden, rekabet etmeme yükümlülüğünün ihlal edildiği durumlarda, adi ortaklığın feshine ilişkin olarak yukarıda açıkladığımız kuralların, uygun düştüğü ölçüde tek satıcılık sözleşmesine de kıyas yolu ile uygulanabileceği kanaatindeyiz.

3.7 Hizmet Sözleşmesi

Türk Hukukunda hizmet akdi hem Borçlar Kanunu'nda hem de İş Kanunu'nda düzenlenmiş olmakla beraber, akdin tanımı iş mevzuatında yapılmamış, sadece Borçlar Kanunu'nda yer almıştır.

³⁴ İŞGÜZAR, s. 83.

İş görme sözleşmelerinden biri olan hizmet sözleşmesinin tanımı TBK.m.313'te şu şekilde yapılmıştır: “ Hizmet akdi, bir mukaveledir ki onunla işçi muayyen veya gayri muayyen bir zamanda hizmet görmeyi ve iş sahibi dahi ona bir ücret vermeyi taahhüt eder”.

Türk Borçlar Kanunu'nda yapılmış olan tanımlamada belirtilmemiş olmakla beraber, işçinin ekonomik ve sosyal yönden işverene bağlılığı, hizmet sözleşmesinin en belirgin özelliği olarak kabul edilmektedir.³⁵

Bağımlılık unsurunu da dikkate alan REİSOĞLU, hizmet akdi için şu tanımı vermektedir: “Hizmet akdi öyle bir akittir ki, işçi bir ivaz mukabilinde muayyen veya gayri muayyen bir zaman için iş gücünü işverenin emrine tahsis ve onun direktifi altında işi ifa etmeyi taahhüt eder³⁶.”

Bu tanımlardan hareket ederek hizmet sözleşmesinin unsurlarını şu şekilde belirlemek mümkündür³⁷:

1. İşçinin bir süre işverene bağımlılık ilişkisi içinde bir hizmet görmesi veya görmeyi vaad etmesi
2. Hizmet görülmesinin veya hizmet edimi vaadinde bulunulmasının bir ivaz (ücret) karşılığında olması
3. Tarafların anlaşması veya bir karşılık ödenmesine yol açacak bir hizmet ilişkisinin varlığı

Hizmet sözleşmesinin bu unsurları göz önüne alınarak, tek satıcılık sözleşmesi ile hizmet sözleşmesi karşılaştırıldığında, iki sözleşme arasındaki farklılıklar da açıkça ortaya çıkmaktadır.

Her şeyden önce, kendi ad ve hesabına çalışan tek satıcının yapımcıdan bağımsız bir işletmesi olmasına karşılık hizmet sözleşmesinde işçi, işve-

³⁵ ESENER, Turhan, İş Hukuku, Ankara 1978, s.126,127; OĞUZMAN, M. Kemal, Türk Borçlar Kanunu ve İş Mevzuatına Göre Hizmet “İş” Akdinin Feshi, İstanbul 1955, s.4, dn. 6; REİSOĞLU, Seza, Hizmet Akdi, Mahiyeti-Unsurları-Hükümleri, Ankara 1968, s.38; SÜZEK, Sarper, İş Akdini Fesih Hakkının Kötüye Kullanılması, Ankara 1976, s.8; TANDOĞAN, C.2, s.35.

³⁶ REİSOĞLU, s.38.

³⁷ YAVUZ, Cevdet, Borçlar Hukuku Özel, s.406 vd..

rene bağımlılık ve altlık-üstlük ilişkisi içinde çalışmaktadır. Bu bağımlılık, ekonomik ve sosyal yönden olduğu kadar, işverene kişisel yönden bağımlılığı da ifade etmektedir³⁸. Yargıtay, 1984 tarihli bir kararında³⁹ işçinin işverene olan bağımlılığını şu şekilde vurgulamıştır: “Burada söz konusu olan bağımlılık, her an ve durumda çalışmanı denetleme veya buyruğuna göre edimini yaptırma olanağını işverene tanıyan, çalışanın, edimi ile ilgili buyruklar dışında çalışma olanağı bulamayacağı nitelikte bir bağımlılıktır...”.

Her ne kadar tek satıcı, yapımçı ile akdetmiş olduğu çerçeve sözleşme uyarınca çalışmaları açısından bir takım yükümlülükler üstlenmekte ise de, bu yükümlülükler, yapımçıya tek satıcının çalışma saatleri ve çalışma şekli konusunda talimatlar verebileceği anlamına gelmeyeceği gibi tek satıcının yapımçının buyruklarını yerine getirme yükümlülüğü altında olması da söz konusu değildir. Oysaki hizmet sözleşmesinde işçinin hizmet edimini ifa etmesi, sözleşmenin tarafı işverene bağımlılık ilişkisi içerisinde, onun denetimi ve direktifleri altında gerçekleştirilmelidir⁴⁰.

Hizmet sözleşmesinin bir diğer unsuru olan, hizmet görülmesinin veya hizmet edimi vaadinde bulunulmasının bir ivaz (ücret) karşılığında yapılması da tek satıcılık sözleşmesinde yeri olmayan bir unsurdur. Zira yapımçıdan satın aldığı malları, üzerine kar payı koyarak kendi adına ve hesabına satan tek satıcının, elde edeceği bu kâr dışında yapımçıdan ücret adı altında ayrıca bir talepte bulunması söz konusu değildir. Tek satıcının pazarlama ve sürümü arttırma faaliyetlerinin karşılığında da yapımçıdan her hangi bir ücret talep etmesi mümkün değildir. Bu faaliyetlerinin karşılığı olarak tek satıcı kendi kâr oranını da arttırmayı hedeflemektedir. Başarısız olması durumunda da rizikolara yine kendisi katlanacaktır.

Tüm bu farklılıkların yanında, iki sözleşmenin birbirlerine yakınlaştıkları nokta, her iki sözleşmenin de süreklilik unsuru taşımalarıdır. İşçinin belirli veya belirsiz bir süre işverenin hizmetinde olması, bu sözleşmenin de

³⁸ REİSOĞLU, s.52; SÜZEK, s.10 ve dn 20.

³⁹ Yargıtay 10.HD. 27.2.1984, E. 1132/ K. 1166, YKD., C. X (1984), S. 6, s.898-900.

⁴⁰ YAVUZ, Borçlar Hukuku Özel, s.406.

süreklilik unsurunu taşıdığını göstermektedir. Bu sebeple her iki sözleşme de sürekli borç ilişkilerinin ortak özelliklerini taşımaktadır.

Bu benzerlikten yola çıkarak, tek satıcının da işçi gibi haksız ve zamansız fesihlere karşı korunması sağlanmalıdır. Buna karşılık, tek satıcının yapımcı ile arasındaki yakın iş ilişkileri sebebiyle yapımcının ticari sırlarını öğrenebilmesi muhtemeldir. Bu sebeple hizmet sözleşmesinde olduğu gibi, sözleşmenin sona ermesinden sonra da belirli sınırlar çerçevesinde tek satıcıya rekabet yasağı getirilmesi mümkün görülmelidir.

3.8 Vekâlet Sözleşmesi

Vekâlet sözleşmesi, Borçlar Kanunu'muzun 386. maddesi ile tanımlanmıştır. Buna göre; "Vekalet bir akittir ki onunla vekil, mukavele dairesinde kendisine tahmil olunan işin idaresini veya takabbül eylediği hizmetin ifasını iltizam eyler. – Diğer akitler hakkındaki kanuni hükümlere tabi olmayan işlerde dahi, vekalet hükümleri cari olur. – Mukavele veya teamül varsa vekil ücrete müstahak olur."

Kanun'un vermiş olduğu bu tanımdan yola çıkan TANDOĞAN ise, vekâlet sözleşmesinin tanımını şu şekilde yapmaktadır: "Vekâlet öyle bir akittir ki vekile müvekkilin menfaatine ve iradesine uygun bir sonuca yönelen bir iş görmeyi bir zaman kaydına tabi olmaksızın ve nispeten bağımsız olarak yapma borcunu, sonucun elde edilememesi rizikosu ona ait olmak üzere yükler."⁴¹

Tek satıcının sürümü arttırma faaliyetinin, bir tür iş görme edimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türk Borçlar Kanunu'nun 386. maddesinin ikinci fıkrası ile getirilmiş olan; "...diğer akitler hakkında kanuni hükümlere tabi olmayan işlerde dahi, vekâlet hükümleri cari olur." hükmü nedeniyle, tek satıcılık sözleşmelerine de vekâlete ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiği düşüncesi akla gelebilir. Ancak, TANDOĞAN'ın da belirt-

⁴¹ TANDOĞAN, C.2, s.356; aynı anlamda bkz. KARAHASAN, M. Reşit, Türk Borçlar Hukuku, C.4, İstanbul 1992, s.1202.

tiği gibi⁴², vekâlet dışında kendisine özgü yapısı olan iş görme sözleşmelerinin de varlığı kabul edilmelidir.

Gerçekten de vekâlet sözleşmesi ile karşılaştırıldığında tek satıcılık sözleşmesinin kendisine özgü, vekâlet sözleşmesinden oldukça farklı bir yapısının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Her şeyden önce, vekâlet sözleşmesinin sona ermesine ilişkin olarak TBK.m.396/I hükmü ile getirilmiş olan “vekâletten azil ve ondan istifa her zaman caizdir” şeklindeki düzenlemenin, tek satıcılık sözleşmesine uygulanmasının mümkün olamayacağı ortadadır. Zira, bu hüküm uyarınca, vekâlet sözleşmesinin müvekkil veya vekil tarafından haklı bir nedene dayandırılması ya da herhangi bir önele bağlanması şartı aranmaksızın, tek taraflı ve varması gerekli bir irade beyanıyla her zaman ortadan kaldırılabilmesi⁴³, uzun süreli bir iş ilişkisinin kurulmasını amaçlayan ve taraflarca büyük çapta masraf ve yatırımlar yapılmasını gerektiren tek satıcılık sözleşmesindeki tarafların amaçlarına ve menfaatler dengesine hiçbir şekilde uygun düşmemektedir⁴⁴.

Doğrudan doğruya veya dolaylı temsili gerektiren vekâlette, vekilin müvekkili ad ve hesabına veya kendi ad, müvekkili hesabına hareket etmesi, buna karşılık tek satıcının daima kendi ad ve hesabına hareket etmesi, iki sözleşme arasındaki bir diğer farklılıktır.

TBK.m.389 hükmü ile, “Vekilin Borçları” başlığı altında, vekilin, müvekkilinin açık talimatlarına uymak zorunda olduğu ve bu talimatlara aykırı davranışlardan doğacak olan zararda vekilin sorumlu olacağı belirtilmiş, TBK'nun 392. maddesiyle de vekilin, müvekkiline yaptığı işlerle ilgili olarak hesap verme yükümlülüğü altında olduğu hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme karşısında, tek satıcının yapımcıya karşı bağımsızlığının, vekilin müvekkile karşı bağımsızlığından çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

⁴² TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.9-10.

⁴³ TANDOĞAN, C. II, s. 619-620.

⁴⁴ TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.10; İŞGÜZAR, s.51.

Kanaatimizce, yukarıda açıklamış olduğumuz sebepler nedeniyle, tek satıcılık sözleşmesinin vekâlet sözleşmesinden farklı bir sözleşme türü olduğunu kabul etmek gerekmektedir⁴⁵.

3.9 Tek Elden Satın Alma Anlaşmaları

Taraflardan birinin sağlayıcı, diğerinin ise yeniden satıcı olduğu durumda, yeniden satıcının sözleşme ile belirlenecek olan malları yeniden satmak amacıyla yalnızca sağlayıcıdan veya onun bağlantılı olduğu ya da onun göstereceği başka bir teşebbüsten satın almayı kabul ettiği sözleşmelere “tek elden satın alma anlaşmaları” denmektedir.

Gerek tek satıcılık anlaşması gerekse tekelden dağıtım anlaşmaları malların yeniden satışına ilişkin inhisari nitelikteki anlaşmalardır. Ancak bu anlaşmaların alanları farklılık göstermektedir. Tek satıcılık anlaşmalarının ayırt edici özelliği, sağlayıcının, çerçeve sözleşme ile tek satıcıya satış çabalarını yoğunlaştırması için bir bölge belirlediği ve sözleşme bölgesinde aktif olarak pazarlama faaliyetlerine girişmeyeceğini taahhüt ettiği anlaşmalar olmasıdır. Tek elden satın alma anlaşmalarında ise, yeniden satıcı, sözleşmeye konu olan malları yalnız sağlayıcıdan alma, başka bir sağlayıcıdan temin etmeme yükümlülüğü altındadır. Taraflar arasında yapılmış olan tekelden satın alma anlaşması, sağlayıcının, yeniden satıcı ile aynı bölgede başka yeniden satıcılara ve dağıtımın aynı aşamasında olanlara mal temin etmesine engel teşkil etmez. Yeniden satıcı da satışlarını gerçekleştireceği alan açısından herhangi bir sınırlama ile karşı karşıya değildir⁴⁶.

SONUÇ

Tek satıcılık sözleşmesi, kanunlarla düzenlenmemiş, uygulamanın ihtiyaçları doğrultusunda, hukuk düzeninin sınırları içerisinde, sözleşme özgürlüğü prensibi çerçevesinde ortaya çıkmış olan bir sözleşme tipidir.

⁴⁵ Aynı görüş için bkz. TANDOĞAN, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.10-11; İŞGÜZAR, s. 50-51.

⁴⁶ Krş. ASLAN, s.183, 184.

Tek satıcılık sözleşmesi, yapımcı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen, çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki; bununla yapımcı, mamullerinin tamamını veya bir kısmını belirli bir bölgede tekel hakkına sahip olarak satmak üzere tek satıcıya bedeli karşılığında düzenli olarak göndermeyi, buna karşılık tek satıcı da sözleşme konusu malları kendi adına ve hesabına satarak bu malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunmayı üstlenir.

Bu özellikleriyle, tek satıcılık sözleşmesi; satın sözleşmesi, acentalık sözleşmesi, komisyon sözleşmesi, istisna sözleşmesi, satış için tevdi sözleşmesi, adi ortaklık sözleşmesi, hizmet sözleşmesi, vekâlet ve tek elden satın alma sözleşmesinden ayrılır.

